

mgr Jacek Trzewik

Katedra Prawa Zarządzania Środowiskiem KUL

Cywilnoprawne aspekty ochrony środowiska na gruncie prawa energetycznego

Rozwiązania prawne odnoszące się do energetyki od wielu lat stanowią ważny element polityki gospodarczej państwa. Współczesna sytuacja społeczno-gospodarcza oparta na stałym wzroście poziomu życia i zwiększonej konsumpcji społeczeństw niejako wymusza poszerzenie procesu produkcyjnego, z czym nieodzownie związana jest konieczność dodatkowego użycia paliw i energii. Pomijając kwestię ograniczonej ilości złóż surowców mogących stanowić źródło energii (z uwagi na ich w większości nieodnawialny charakter)¹, zaznaczyć należy, że wykorzystanie tych dóbr strategicznych w przemyśle (a zwłaszcza w energetyce) jest jednak głównym źródłem zanieczyszczenia i degradacji środowiska².

Istotny wpływ na rozwój sektora energetycznego miało przyjęcie Polski do grona członków Unii Europejskiej. Fakt ten umożliwił dalszy wzrost gospodarczy poprzez otwarcie polskiego rynku (w tym również rynku energetycznego), rozwój wymiany towarowej z zagranicą, napływ kapitału i nowoczesnych technologii. Równocześnie jednak, wobec przyjęcia przez państwo zobowiązań wynikających z członkostwa i nieprzygotowania gospodarki do gwałtownych zmian związanych z realizacją wspólnotowych polityk (zwłaszcza jeżeli chodzi o zmianę struktury zużywanych paliw i przejście z węgla kamiennego i brunatnego na bardziej ekologiczne źródła energii), fakt ten zwrócił uwagę na skalę problemów związanych z niekorzystnym oddziaływaniem przemysłu energetycznego na środowisko i konieczność modernizacji zarówno przedsiębiorstw przynależnych do branży energetycznej jak i samego prawa energetycznego³.

¹ Kopalne surowce energetyczne jak węgiel kamienny czy ropa naftowa z pewnością będą stanowiły jeszcze przez najbliższe lata podstawowe nośniki źródła energii dla świata. Przy obecnym zużyciu energii w świecie udokumentowane przemysłowe zasoby kopalnych surowców energetycznych wystarczą jeszcze na szereg lat - węgiel na około 158 lat, ropa naftowa na 41 lat, zaś gaz ziemny na 63 lata. Więcej na ten temat zob. E. Mokrzycki, R. Ney, J. Siemek, *Światowe zasoby surowców energetycznych – wnioski dla Polski*, Rynek Energii 2008, nr. 6.

² Procesy związane z wytwarzaniem energii są odpowiedzialne za wprowadzanie do powietrza atmosferycznego ok. 60-90 % zanieczyszczeń (takich jak dwutlenek węgla, siarki, tlenki azotu czy pył zawieszony). Zob. M. Józwiak, *Handel uprawnieniami do emisji czynnikiem ochrony powietrza atmosferycznego*, Monitoring Środowiska Przyrodniczego 2006, nr 7, s. 95; J. Winiarski, *Polityka ochrony środowiska w energetyce*, Polityka Gospodarcza 1999, nr 1, s. 185.

³ Zob. *Czwarty Raport Rządowy dla Konferencji Stron Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu*, Warszawa 2006, s. 7.

Aktem o podstawowym charakterze dla sektora paliw i energii w Polsce jest ustawa Prawo energetyczne⁴. Określa ona ogólne zasady kształtowania polityki energetycznej państwa, zasady i warunki zaopatrzenia oraz użytkowania paliw i energii, zasady prowadzenia działalności gospodarczej w branży energetycznej oraz organy odpowiedzialne za gospodarkę paliwami i energią. Z uwagi na rozległy zakres przedmiotowy zawartych w niej unormowań uważana jest ona za akt o charakterze ramowym dla sektora energetyczno-paliwowego⁵. Oprócz licznych rozporządzeń wykonawczych wydanych w oparciu o upoważnienia zawarte w ustawie i w celu jej wykonania, wśród przepisów odnoszących się do energetyki wyróżnić należy (z uwagi na ważną rolę, jaką spełniają) akty kierownictwa wewnętrznego⁶.

Poza UPE, unormowania prawne odnoszące się do energetyki można odnaleźć również w innych aktach o randze ustawowej⁷. Ważną pozycję w katalogu ustaw podejmujących tę tematykę stanowi ustawa Prawo ochrony środowiska⁸. Pomimo zauważalnej tendencji do pomijania w aktualnych opracowaniach z zakresu prawa ochrony środowiska kwestii prawnych odnoszących się do energetyki⁹, powiązanie problematyki wykorzystania paliw i energii z zagadnieniami ochrony środowiska (traktowanej jako ochrona kompleksowa lub ograniczona do ochrony poszczególnych zasobów naturalnych wchodzących w skład środowiska) nie budzi jednak w doktrynie wątpliwości¹⁰. O wzajemnym przenikaniu się tych dwu działów regulacji świadczy chociażby zestawienie celów stawianych przed UPE (art. 1 ust. 2 UPE). Do katalogu tego zaliczona została między innymi konieczność uwzględniania w energetyce wymogów ochrony środowiska. Przykładowym środkiem jej realizacji jest wymóg oszczędnego i racjonalnego użytkowania paliw i energii – inny z celów wymienionych w UPE¹¹. Wśród licznych instrumentów

⁴ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 54, poz. 348 z późn. zm.); dalej jako UPE.

⁵ L. Karski, *Ogólny zarys regulacji odnawialnych źródeł energii w polskim systemie prawnym – w kontekście prawa energetycznego (część II)*, Ochrona środowiska 2003, nr 4, s. 51 i nast.

⁶ Dla przykładu zob. *Założenia polityki energetycznej Polski do 2025 r. czy Strategia rozwoju energetyki odnawialnej*.

⁷ Np. ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. – Prawo atomowe (Dz.U. 2001, Nr 3, poz. 18 z późn. zm.) czy ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o biokomponentach i biopaliwach ciekłych (Dz.U. Nr 169, poz. 1199).

⁸ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 62, poz. 627 z późn. zm.); dalej jako POŚ.

⁹ Tezę tę, postawioną przez M. Stoczkiewiczą, po głębszej analizie literatury z zakresu prawnej ochrony środowiska, należy uznać za prawdziwą – zob. tenże, *Instrumenty prawne ochrony środowiska w prawie energetycznym*, Ochrona środowiska 2003, nr 1, s. 23 i przywołana tam literatura.

¹⁰ Zob. L. Karski, *Ogólny zarys regulacji odnawialnych źródeł energii w polskim systemie prawnym – w kontekście prawa ochrony środowiska (część III)*, Ochrona środowiska 2003, nr 4, s. 39 i nast., A. Łakomiak, *Polityka ekologiczna państw Unii Europejskiej*, Rynek Energii 2005, nr 6, s. 7 i nast., czy E. Lorek, *Internalizacja kosztów zewnętrznych w energetyce w warunkach zrównoważonego rozwoju*, Ekonomia i Środowisko 2007, nr 1, s. 69 i nast.

¹¹ Sporną w doktrynie jest kwestia zaliczenia do grupy przepisów odnoszących się do ochrony środowiska innego celu ustawy – tworzenia warunków do zrównoważonego rozwoju kraju. Zdaniem części autorów pojęcie „zrównoważony rozwój kraju” nie jest w pełni tożsame z pojęciem „zrównoważony rozwój” wskazanym w

prawnych, wskazujących na związek przepisów prawnych odnoszących się do energetyki oraz ochrony środowiska, wyróżnić należy ponadto: na gruncie prawa energetycznego dokument „Polityka energetyczna państwa”¹², obowiązek spełnienia wymagań ochrony środowiska przy projektowaniu, produkcji, imporcie, budowie oraz eksploatacji urządzeń, instalacji i sieci (art. 51 UPE) czy obowiązek określenia efektywności energetycznej urządzeń i odpowiedniego etykietowania tych urządzeń (art. 52 UPE), zaś na gruncie prawa ochrony środowiska: założenia „Polityki ekologicznej państwa”¹³ czy obowiązek uwzględnienia przez polityki, strategie, plany lub programy tworzone dla sektora energetyki zasad ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju (art. 8 POŚ). Szczególną uwagę zwrócić należy na instytucję handlu uprawnieniami do emisji¹⁴ a także przyjęty przez prawodawcę instrument wsparcia rozwoju odnawialnych źródeł energii oraz wytwarzania energii w skojarzeniu z ciepłem (art. 9a i 9e UPE).

Zaznaczyć należy, że w ramach przepisów odnoszących się do energetyki ważną rolę odgrywają przepisy o charakterze prywatnoprawnym. W samej ustawie Prawo energetyczne ustawodawca posłużył się dwiema metodami regulacji – zarówno administracyjnoprawną jak i cywilnoprawną. Jak wskazuje część autorów, powiązanie prawa prywatnego i publicznego w ramach jednego aktu prawnego jest charakterystyczne dla gałęzi prawa, które stworzone zostały nie ze względu na metodę regulacji, lecz z uwagi na podejmowany zakres przedmiotowy. Ustawodawca stworzył bowiem system uzupełniania się poszczególnych regulacji w ten sposób, że strategiczny dla bezpieczeństwa państwa charakter paliwa i energii uzasadnia wykorzystanie instrumentów charakterystycznych dla prawa administracyjnego, zaś równorzędność pozycji przedsiębiorstw energetycznych i odbiorców niejako wymusza przyjęcie regulacji właściwych dla prawa cywilnego¹⁵. Tezę o rozpowszechnianiu

przepisie art. 3 pkt 50 POŚ (za takim stanowiskiem opowiedział się M. Stoczkiewicz, *Instrumenty prawne ochrony środowiska...*, s. 23). Odnaleźć można również odmienny pogląd, wskazujący na zastosowanie zasady zrównoważonego rozwoju kraju również na gruncie POŚ – tak M. Czarnecka, T. Ogłódek, *Prawo energetyczne. Komentarz*, Bydgoszcz-Katowice 2007, s. 17; J. Baehr, E. Stawicki, J. Antczak, *Prawo energetyczne. Komentarz*, Kraków 2003, s. 14-15.

¹² W myśl art. 13-15a UPE przyjmuje on postać uchwały Rady Ministrów, a opracowywany jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju kraju, a także z poszanowaniem i w celu zapewnienia ochrony środowiska.

¹³ Zgodnie z art. 13-15 POŚ przyjmuje ona formę uchwały Sejmu podejmowaną na wniosek Rady Ministrów. W ostatnich dniach rząd przyjął dokument „Polityka ekologiczna państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016”, w którym szczególny nacisk położony został na zadania związane z ochroną atmosfery i przeciwdziałaniem zmianom klimatu (co wiąże się z udziałem Polski w pracach nad pakietem klimatyczno-energetycznym), a szczególną uwagę zwrócono na konieczność promocji najnowszych technologii służących ochronie środowiska (w tym zwłaszcza promocję rozwoju odnawialnych źródeł energii) i potrzebę szybkiej modernizacji przemysłu energetycznego (komunikat Centrum Informacji Rządowej z dnia 16 grudnia 2008 r., www.kprm.gov.pl).

¹⁴ Odbywa się on w warunkach określonych przez ustawę z dnia 22 grudnia 2004 r. o handlu uprawnieniami do emisji do powietrza gazów cieplarnianych i innych substancji (Dz.U. Nr 281, poz. 2784); dalej jako UHUE.

¹⁵ Tak M. Czarnecka, T. Ogłódek, *Prawo energetyczne...*, s. 9-10 i 14-16.

cywilnoprawnej metody regulacji na gruncie UPE potwierdza fakt, iż ustawodawca przemilczał konieczność posiłkowania się przy wykładni przepisów normami typowo cywilistycznymi¹⁶. Potrzeba taka szczególnie widoczna jest w relacjach pomiędzy przedsiębiorstwem energetycznym a odbiorcą¹⁷, gdzie przy interpretacji poszczególnych przepisów bardzo pomocne są uregulowania Kodeksu cywilnego dotyczące problematyki zawierania umów, wad oświadczeń woli czy odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania. Z praktycznego punktu widzenia doniosły charakter mają również przepisy postępowania cywilnego regulujące tematykę wzorców umów¹⁸. Przedsiębiorstwa energetyczne, z uwagi na masowy charakter zawieranych umów jak i wymóg równorzędnego traktowania kontrahentów, na szeroką skalę wykorzystują różne postaci wzorców, najczęściej poprzez tworzenie formularzy umów czy wskazanie ogólnych warunków umów¹⁹.

Powyższe rozważania pozwalają dostrzec w polskim systemie prawnym fakt przenikania się i wzajemnego uzupełniania przepisów z zakresu ochrony środowiska oraz prawa cywilnego na gruncie unormowań dotyczących energetyki. Okoliczność ta, z uwagi na niezwykle znaczący dla rozwoju i bezpieczeństwa państwa charakter przedmiotu regulacji, implikuje konieczność omówienia chociażby podstawowych jej aspektów. Co więcej, zauważyć należy, iż literatura przedmiotu odnosząca się do tej problematyki nie należy do zbyt bogatych²⁰. Dlatego też niezbędne wydaje się przedstawienie istoty oraz (w wymaganym dla jej właściwego zrozumienia zakresie) charakteru prawnego węzłowych konstrukcji cywilistycznych odnoszących się do ochrony środowiska na tle prawa energetycznego²¹. Wśród nich wyróżnić należy zwłaszcza obrót świadectwami pochodzenia energii²², handel

¹⁶ Na gruncie przepisów szeroko pojętego prawa energetycznego można jednak odnaleźć tego typu odesłania – dla przykładu zob. art. 26 ust. 4 UHUE czy art. 11d ust. 2 ustawy z dnia 30 maja 1996 r. o rezerwach państwowych (Dz.U. Nr 90, poz. 404 z późn. zm.).

¹⁷ Zob. art. 5 i 5a UPE odnoszące się do umów o dostarczanie paliw i energii, stanowiące *lex specialis* w stosunku do postanowień KC.

¹⁸ Chodzi tu o przepisy art. 479³⁶-479⁴⁵ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.).

¹⁹ Zob. J. Pokrzywniak, *Wzorce umów na tle Prawa energetycznego*, Przegląd ustawodawstwa gospodarczego 2007, nr 11, s. 13-19.

²⁰ M. Czarnecka, T. Oglódek, *Prawo energetyczne...*, s. 10.

²¹ Z uwagi na ograniczoną objętość opracowania pominięte zostały w nim zagadnienia dotyczące między innymi premii termomodernizacyjnej jako instrumentu finansowania inwestycji w zakresie energooszczędności (na temat istoty tej instytucji zob. J. Norwisz, *Oplacalność inwestycji termomodernizacyjnej a ustawa o wspieraniu inwestycji termomodernizacyjnych*, Przegląd Komunalny 2007, nr 7, s. 42-45; P. Michalak, *Kredyty bankowe*, Przegląd Komunalny 2007, nr 5, s. 72-74; czy też tenże, *Analiza finansowania inwestycji termomodernizacyjnych za pomocą kredytów bankowych*, Ciepłownictwo. Ogrzewnictwo. Wentylacja 2006, nr 7-8, s. 32-36). Odrębne omówienie wymagają natomiast finansowe aspekty cywilnoprawnej ochrony środowiska w energetyce.

²² Ze względu na rzeczywisty obrót prawami majątkowymi wynikającymi ze świadectw pochodzenia energii (a nie samymi świadectwami), sformułowanie „handel świadectwami pochodzenia” stanowi pewne uproszczenie. Z

uprawnieniami do emisji do powietrza gazów cieplarnianych i innych substancji oraz szeroko pojętą problematykę urzędzeń przesyłowych (i służebności przesyłu)²³.

Poprzedzając rozważania nad poszczególnymi instytucjami, należy wyjaśnić fundamentalne dla opracowania pojęcie energii. Zgodnie z art. 3 pkt 1 UPE należy rozumieć przez nie energię przetworzoną w dowolnej postaci (taką zaś jest energia elektryczna lub cieplna). Definiując to pojęcie ustawodawca dopuścił się błędu *idem per idem*, tłumacząc pojęcie energii posługując się nim samym. Za poprawną przyjęć natomiast należy cywilistyczną definicję energii wskazaną przez J. Skąpskiego, zgodnie z którą przez energię „należy rozumieć opanowane i wykorzystywane przez człowieka siły przyrody, które mogą być zbywane (np. elektryczność, para, gaz)”²⁴. Określenie charakteru prawnego energii ma doniosłe znaczenie dla praktycznego aspektu prawa energetycznego – dla obrotu energią. Zgodnie z mającymi charakter *ius cogens* przepisami KC przedmiotem stosunków prawnych lub praw podmiotowych mogą być zarówno dobra materialne, jak i niematerialne i w zależności od dokonanej klasyfikacji stosować należy odpowiednie przepisy. W literaturze przedmiotu energii (elektrycznej, atomowej) nie zalicza się do kategorii rzeczy (art. 45 KC), lecz do dóbr niematerialnych. Z punktu widzenia nauk przyrodniczych uzasadniona wydawałaby się jednak kwalifikacja odmienna²⁵. Pomimo, iż energia nie jest rzeczą, może być jednak w takowej zmagazynowana i przenoszona. W odniesieniu do energii stosuje się jednak odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy. Duże znaczenie dla tej materii ma zwłaszcza art. 555 KC w zw. z art. 535-554 KC, zgodnie z którym przepisy o sprzedaży rzeczy stosuje się odpowiednio do sprzedaży energii i praw²⁶. W istocie bowiem sprzedaż energii²⁷ oznacza udostępnienie korzystania z pewnej jej ilości czy też mocy, dającej się ustalić dzięki pewnym urządzeniom technicznym²⁸.

uwagi jednak na powszechne przyjęcie w doktrynie takiej terminologii, w dalszej części opracowania będzie ona konsekwentnie stosowana.

²³ Instytucje te regulowane są ustawą z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.); dalej jako KC.

²⁴ Cyt. za J. Skąpski, *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa, T. III, Cz. 2*, red. S. Grzybowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976, s. 46.

²⁵ P. Machnikowski, *System prawa prywatnego. Prawo rzeczowe. T. III*, red. T. Dybowski, Warszawa 2003, s. 22.

²⁶ Zob. C. Żuławska, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia – zobowiązania. T. II*, red. G. Bieniek, Warszawa 2007, s. 46.

²⁷ Racjonalnym wydaje się stanowisko części autorów, wskazujących na błędne i niczym nie uzasadnione posługiwanie się na gruncie UPE, zamiennie w stosunku do pojęcia „sprzedaży paliw lub energii” kolokwialnymi określeniami „odsprzedaż” bądź „zakup”. Zob. M. Czarnecka, T. Oglódek, *Prawo energetyczne...*, s. 31.

²⁸ Tak W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, Warszawa 2004, s. 392.

Przechodząc do konkretnych rozważań, należy wskazać, iż każdy kraj promujący „czystą”, ekologiczną energetykę przyjmuje własny, podstawowy instrument jej wsparcia i promocji. Aktualnie przyjęty w Polsce mechanizm, oprócz wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych, obejmuje również kogenerację. Zasadniczo składa się on z dwóch obowiązków – obowiązku uzyskania (poprzez wytworzenie energii w odpowiednim źródle lub zakup właściwego świadectwa pochodzenia) i przedstawienia do umorzenia Prezesowi Urzędu Regulacji Energetyki (dalej jako URE) odpowiednich świadectw pochodzenia (świadectw pochodzenia z kogeneracji²⁹), albo obowiązku uiszczenia opłaty zastępczej³⁰. Mechanizm ten przyjęty został w wyniku szeregu nowelizacji UPE, mających na celu implementację do polskiego prawa Dyrektyw 2001/77/WE³¹ oraz 2004/8/WE³². W rezultacie wprowadzono instrument gwarancji pochodzenia energii (system świadectw pochodzenia) oraz przeprowadzono rozdział pomiędzy energią elektryczną, świadectwami pochodzenia oraz prawami majątkowymi w zakresie energii pochodzącej z OZE, a także między energią elektryczną, świadectwami pochodzenia oraz prawami majątkowymi wynikającymi ze świadectw pochodzenia energii wyprodukowanej w kogeneracji³³. Przyjęte rozwiązania mają za zadanie zastosowanie „mechanizmów rynkowych” poprzez stworzenie podaży i popytu w odniesieniu do praw majątkowych wynikających ze świadectw pochodzenia i zwiększenie przez to przychodów ze sprzedaży energii elektrycznej wyprodukowanej w odpowiednim źródle – do przychodów ze sprzedaży energii elektrycznej fizycznej doliczyć można również przychody ze sprzedaży samych praw majątkowych. Tego typu instrumenty (tzw. *market based instruments* – instrumenty oparte na rynku) są często stosowane i znalazły również zastosowanie w systemie handlu uprawnieniami do emisji³⁴.

Zakres podmiotowy tych obowiązków odnosi się do przedsiębiorstw energetycznych zajmujących się wytwarzaniem energii elektrycznej lub jej obrotem i równocześnie sprzedających tę energię odbiorcom końcowym przyłączonym do sieci na terytorium

²⁹ W okresie przejściowym od 1 lipca 2007 do 31 marca 2013 obowiązek ten odnosi się do świadectw pochodzenia energii elektrycznej wytwarzanej w wysokosprawnej kogeneracji.

³⁰ Art. 9a ust. 1 i 8 UPE.

³¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wspierania produkcji energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii na rynku wewnętrznym energii elektrycznej.

³² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 w sprawie promowania kogeneracji w oparciu o zapotrzebowanie na ciepło użytkowe na wewnętrznym rynku energii oraz wnosząca poprawki do Dyrektywy 92/42/EEG (Dyrektywa CHP).

³³ M. Czarniecka, T. Oglódek, *Prawo energetyczne...*, s. 192 i 202 oraz uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo energetyczne oraz ustawy – Prawo ochrony środowiska (druk sejmowy nr 2559).

³⁴ R. Jędrzejczyk, *Wsparcie odnawialnych źródeł energii w Polsce*, Gazeta Prawna 2008, nr 188, <http://egp.gazetaprawna.pl>.

Rzeczypospolitej Polskiej³⁵. Dodatkowo, w celu umocnienia skuteczności wspomnianych rozwiązań utrzymano, w odniesieniu do sprzedawcy z urzędu (przedsiębiorstwa energetycznego zajmującego się obrotem ciepłem i sprzedającego to ciepło) obowiązek zakupu energii elektrycznej (ciepła)³⁶. Przedmiotem rzeczzonego obowiązku jest energia (ciepło) wytworzona w OZE przyłączonych do sieci znajdujących się w obszarze działania sprzedawcy z urzędu (ciepło wytworzone w przyłączonych do sieci OZE znajdujących się na terenie Rzeczypospolitej), oferowana przez przedsiębiorstwa energetyczne posiadające koncesję na jej wytwarzanie. Szczegółowy zakres tego obowiązku określają odpowiednie przepisy wykonawcze³⁷. Na tle omawianego obowiązku za istotne należy uznać posłużenie się przez ustawodawcę sformułowaniem „oferowanej”. Zgodnie ze stanowiskiem doktryny wyraźnie wskazuje ono na ciężący po stronie wytwórcy energii elektrycznej (ciepła) z OZE obowiązek złożenia oferty zakupu sprzedawcy z urzędu (przedsiębiorstwa energetycznego zajmującego się obrotem ciepłem i sprzedającego to ciepło)³⁸. Zastosowanie znajdują tutaj zatem przepisy Działu II Tytułu IV Księgi I KC odnoszące się oferty jako jednego ze sposobów zawarcia umowy (art. 66 -70 KC)³⁹.

W świetle obowiązujących przepisów świadectwo pochodzenia energii ma charakter zaświadczenia wydawanego w trybie przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego⁴⁰. Zalicza się je do grupy czynności materialno-technicznych, a jego wydanie nie niesie za sobą żadnych bezpośrednich skutków prawnych, zmieniając jedynie sytuację faktyczną adresata. Jako czynność organu administracji publicznej, polega na urzędowym potwierdzeniu istniejących okoliczności faktycznych lub stanu prawnego. Stanowi zatem dokument urzędowy w rozumieniu art. 76 § 1 KPA, a więc objęte jest domniemaniem prawdziwości⁴¹. Świadectwa pochodzenia wystawiane są przez Prezesa URE⁴² na wniosek wytwórcy energii, po spełnieniu ustawowo wskazanych wymogów (wskazanych w art. 9e i 9l UPE).

Na gruncie przepisów UPE zaświadczenie w postaci świadectwa pochodzenia inkorporuje prawa majątkowe. Część autorów wskazuje jednak, iż zaświadczenia określone w KPA nie mogą zawierać praw majątkowych. Zgodnie z tym stanowiskiem stanowiłyby one

³⁵ Zob. L. Karski, *Podstawowy instrument wsparcia energii elektrycznej z OZE*, Czysta Energia 2006, nr 3, s. 10.

³⁶ Tak wyraźnie art. 9a ust. 6 i 7 UPE.

³⁷ Zob. wspomniane już rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 14 sierpnia 2008 r.

³⁸ M. Czarnecka, T. Ogłódek, *Prawo energetyczne...*, s. 198.

³⁹ Na temat oferty zob. S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2004, s. 282-305.

⁴⁰ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. Nr 30, poz. 168 z późn. zm.); dalej jako KPA.

⁴¹ Zob. M. Czarnecka, T. Ogłódek, *Prawo energetyczne...*, s. 256-257.

⁴² Tak art. 9e ust. 3 UPE i art. 9l ust. 3 UPE.

wówczas najprawdopodobniej papier wartościowy, zatem instytucję odrębnej gałęzi prawa⁴³. Pomijając problem tego dość zaskakującego zabiegu legislacyjnego, słuszną wydaje się teza, iż prawa majątkowe wynikające ze świadectw pochodzenia energii elektrycznej z OZE stanowią instrumenty finansowe nie będące papierami wartościowymi, o których mowa w ustawie o obrocie instrumentami finansowymi⁴⁴. Jeżeli zaś chodzi o ustalenie znaczenia samego terminu „prawa majątkowe”, to z pewnością winno ono nastąpić przy wykorzystaniu przepisów prawa cywilnego⁴⁵ oraz uwzględniając fakt, iż prawodawca *expressis verbis* dopuścił możliwość handlu prawami majątkowymi wynikającymi ze świadectw pochodzenia, stanowiąc w art. 9e ust. 6 UPE⁴⁶, że są one zbywalne i stanowią towar giełdowy w rozumieniu ustawy o giełdach towarowych⁴⁷. Prawo to powstaje z chwilą zapisania świadectwa po raz pierwszy w systemie ewidencyjnym rejestru świadectw pochodzenia – na koncie ewidencyjnym w rejestrze świadectw pochodzenia prowadzonym przez spółkę prowadzącą giełdę towarową i przysługują osobie będącej posiadaczem tego konta (art. 9e ust. 7 UPE). Przybiera ono postać zdematerializowaną, umożliwiając tym samym obrót nim w oderwaniu od samego dokumentu świadectwa. Wydaje się zaś, iż istotą prawa wynikającego ze świadectwa pochodzenia jest zawarcie w nim tzw. cechy ekologicznej, potwierdzającej wytworzenie 1 kWh energii w określonym źródle energii, mającej przymiot „wartości” czy reprezentującej „interes ekonomiczny” uprawnionego w sferze możliwości spełnienia obowiązków wynikających z art. 9a UPE⁴⁸.

Handel świadectwami pochodzenia energii (w oderwaniu od obrotu samą energią), na tle obecnie przyjętych uregulowań, możliwy jest jedynie za pośrednictwem TGE. Odbywa się on na wydzielonym Rynku Praw Majątkowych, oddzielnie dla praw majątkowych dla świadectw pochodzenia z OZE (tzw. rynek „zielonej energii” – RPM-OZE) oraz praw majątkowych dla świadectw pochodzenia z kogeneracji (tzw. rynek „czerwonej” i „żółtej”

⁴³ L. Karski, *Świadectwa pochodzenia – problemy*, Czysta Energia 2006, nr 2, s. 11.

⁴⁴ Art. 2 ust 1 pkt 2 lit. e ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. (Dz.U. Nr 183, poz. 1538 z późn. zm.). Takie stanowisko potwierdzone zostało m.in. w piśmie Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Finansów nr DD/PB2/RB-033-0200-1464/06 z dnia 23 maja 2006 r. (Biuletyn Skarbowy 2006, nr 3, s. 22) oraz piśmie Zastępcy Dyrektora Departamentu Podatków Dochodowych w Ministerstwie Finansów nr DD2-033-0572/RB/06/MB7-8636 z dnia 29 grudnia 2006 r. (Biuletyn Skarbowy 2007, nr 1, str. 18).

⁴⁵ Podstawą wyróżnienia praw majątkowych i niemajątkowych jest typowy interes, jaki one realizują. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 100-101.

⁴⁶ Zgodnie z art. 9m ust. 1 pkt 1 UPE powołany przepis stosuje się również do praw majątkowych wynikających ze świadectw pochodzenia z kogeneracji i przeniesienie tych praw.

⁴⁷ Art. 2 pkt 2 lit. e ustawy z dnia 26 października 2000 r. (Dz.U. Nr 103, poz. 1099 z późn. zm.). Mechanizm handlu prawami majątkowymi wynikającymi ze świadectwa pochodzenia funkcjonuje w oparciu o jedyną licencjonowaną giełdę towarową w Polsce – Towarową Giełdę Energii (dalej jako TGE). W kontekście postanowień UPE odnośnie zbywalnego charakteru praw majątkowych wynikających ze świadectw pochodzenia należy pamiętać o przepisie art. 57 § 1 KC, w myśl którego niedopuszczalne jest ograniczenie uprawnienia do przeniesienia, obciążenia, zmiany lub zniesienia prawa podmiotowego, jeżeli według ustawy jest ono zbywalne.

⁴⁸ Por. M. Dul, R. Jastrzębski, *Giełdy towarowe. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 63-75.

energii), poprzez zawieranie transakcji sesyjnych i pozasesyjnych (rejestrowanie umów cywilnoprawnych, odnoszących się do przekazania poprzez system giełdowy przez strony umowy praw majątkowych do świadectw pochodzenia)⁴⁹. Ciekawym rozwiązaniem dotyczącym obrotu prawami majątkowymi wynikającymi ze świadectw pochodzenia jest natomiast zawieranie w oparciu o udzielone pełnomocnictwa i otrzymane zlecenia, kontraktów pozagiełdowych. Z racji tego, iż z założenia mają one prowadzić do faktycznego dokonywania transakcji pozasesyjnych na TGE, nie naruszają one ustawowo zastrzeżonych dla giełd towarowych praw wyłączności w proponowaniu i obrocie prawami majątkowymi⁵⁰.

Innym istotnym narzędziem ochrony środowiska w sektorze energetyki, nakierowanym na zmniejszenie efektu cieplarnianego w drodze redukcji emisji zanieczyszczeń wprowadzanych do powietrza, jest system handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych i innych substancji⁵¹. Poprzez obniżanie dopuszczalnego poziomu emisji wymusza on wykorzystanie nowych technologii i sprzyja poprawie wydajności produkcji oraz zmniejszeniu jej węglchłonności. Początkiem szybszego rozwoju było sygnowanie Protokołu z Kioto, poprzez który strony Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu zobowiązały się do redukcji emisji gazów cieplarnianych poprzez zastosowanie tzw. mechanizmów elastyczności: handlu emisjami (*Emissions Trading* – ET), mechanizmu wspólnych wdrożeń (*Joint Implementation* – JI) bądź mechanizmu czystego rozwoju (*Clean Development Mechanism* – CDM)⁵².

Prawne podstawy realizacji redukcji emisji na terenie Unii Europejskiej (która jako jeden „organizm” oraz za pośrednictwem Państw Członkowskich jest stroną Protokołu z Kioto) wyznaczyła Dyrektywa 2003/87/WE ustanawiająca system handlu przydziałami emisji gazów cieplarnianych we Wspólnocie, zaś jej założenia wdrożone zostały do polskiego prawa

⁴⁹ Zob. M. Kuteń, *Świadectwa pochodzenia oraz obrót prawami majątkowymi – pierwsze doświadczenia*, Czysta Energia 2006, nr 4, s. 10-11.

⁵⁰ Jako przykład wskazać można Internetową Platformę Obrotu Energią Elektryczną z wydzielonym Rynkiem Obrotu Prawami Majątkowymi ze Świadectw Pochodzenia (RPMO-poee). Zob. *PoeePrzewodnik*, Rogowiec 2008, www.poee.pl.

⁵¹ Dalej jako handel uprawnieniami. Postrzeganie praw do emisji gazów cieplarnianych przyznawanych podmiotom gospodarczym jako instrumentu ochrony środowiska jest w doktrynie powszechne. Zob. A. Łakomiak, *Prawa do emisji gazów cieplarnianych i innych substancji w kontekście stanowiska Komitetu Standardów Rachunkowości*, Rynek Energii 2007, nr 1, s. 2; A. Maszkiewicz-Kobacka, *Zbywalne pozwolenia na korzystanie ze środowiska*, www.pse.com.pl/pdf/zbywalne_pozwolenia_na_korzystanie_ze_srodowiska.pdf, s. 7. Prekursorem koncepcji stworzenia rynku dla uprawnień do zanieczyszczania był kanadyjski ekonomista J. H. Dales, który w 1968 r. przedstawił ją w opracowaniu „Pollution, Property and Prices”. Po raz pierwszy zaś na szerszą skalę w praktyce instrument ten zastosowany został w 1977 r. w Stanach Zjednoczonych wskutek nowelizacji *Clean Air Act*.

⁵² M. Józwiak, *Handel uprawnieniami do emisji...*, s. 96. Na obszarze Polski działa system handlu uprawnieniami oraz realizowane są projekty w ramach mechanizmu wspólnych wdrożeń, brak jest natomiast przedsięwzięć opartych na mechanizmie czystego rozwoju. R. Ranosz, *Organizacja i handel uprawnieniami do emisji CO₂*, [w:] *Czysta energia, czyste środowisko 2008*, red. I. Soliński, Kraków 2008, s. 321.

za pomocą UHUE⁵³. Zgodnie z przepisem art. 5 UHUE do systemu handlu uprawnieniami zalicza się wspólnotowy system handlu uprawnieniami (ustanowiony w ramach Unii Europejskiej, który obejmuje gazy cieplarniane) oraz system krajowy (ustanowiony dla Rzeczypospolitej Polskiej, obejmujący substancje inne niż gazy cieplarniane)⁵⁴. Ustawa – dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania systemu – przewiduje przygotowywanie okresowych Krajowych Planów Rozdziału Uprawnień Do Emisji (*National Allocation Plans*) sporządzanych oddzielnie dla obu systemów handlu uprawnieniami (art. 14 ust. 2 UHUE). Projekt tych planów opracowuje Krajowy Administrator (art. 14 ust. 4 UHUE), wyznaczony w drodze rozporządzenia przez ministra właściwego ds. środowiska⁵⁵. Przedmiotowe uprawnienia przyznawane są prowadzącemu instalację objętą systemem na dany okres rozliczeniowy, z wyszczególnieniem poszczególnych lat tego okresu (art. 22 ust. 1 UHUE). Całym systemem administruje KASHUE, do kompetencji którego zalicza się również prowadzenie Krajowego Rejestru Uprawnień Do Emisji. Emisje z instalacji uwzględnionych w systemie podlegają monitoringowi i po zakończeniu każdego roku podmioty, którym przydzielone zostały uprawnienia zobowiązane są do ich rozliczenia poprzez umorzenie pewnej grupy uprawnień odpowiadającej rzeczywistej wielkości emisji (art. 46 UHUE).

Dokonując klasyfikacji uprawnień do emisji należy przede wszystkim posłużyć się ustawową definicją tego instrumentu. Zgodnie z art. 3 pkt 15 UHUE prawo do emisji zostało sformułowane jako uprawnienie do wprowadzania do powietrza ekwiwalentu gazów cieplarnianych (lub innych wymienionych w ustawie substancji), które może być sprzedane, przeniesione lub umorzone. W oparciu o tą regulację uprawnienie do emisji można zatem zaliczyć do kategorii praw na dobrach niematerialnych⁵⁶. Ponadto, przepisy ustawy o obrocie instrumentami finansowymi⁵⁷ stanowią, iż do instrumentów finansowych niebędących papierami wartościowymi zalicza się również prawa majątkowe, których cena zależy bezpośrednio lub pośrednio od emisji zanieczyszczeń. W konsekwencji takiego rozwiązania

⁵³ Ideą tego mechanizmu jest odstępianie od sztywnych standardów emisji na rzecz rocznych uprawnień do emisji przydzielanych uprawnionym podmiotom – zob. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych i innych substancji wprowadzanych do powietrza (druk sejmowy nr 3381).

⁵⁴ S. Mroczko-Wdowczyk, *Przyznanie uprawnień do emisji gazów cieplarnianych, zbywanie uprawnień – wybrane skutki w podatku dochodowym od osób prawnych i podatku od towarów i usług*, Ochrona Środowiska – Prawo i Polityka 2007, nr 2, s. 41.

⁵⁵ Zgodnie z rozporządzeniem z 13 września 2005 r. w sprawie wyznaczenia Krajowego Administratora Systemu Handlu Uprawnieniami Do Emisji jest nim Instytut Ochrony Środowiska z siedzibą w Warszawie; dalej jako KASHUE.

⁵⁶ Wyróżnienie to dokonane zostało w oparciu o kryterium przedmiotu, do którego to prawo się odnosi. W innym wypadku, gdyby oprzeć się na konstrukcji tegoż prawa, trudno byłoby odróżnić je od praw rzeczowych. Zob. M. Pyziak-Szafnicka, *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna. T. I*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 727.

⁵⁷ A konkretnie art. 2 pkt 2 lit. e *in fine* wspomnianej ustawy.

oraz przepisu art. 26 UHUE, w myśl którego przyznane uprawnienia mogą być wykorzystane na własne potrzeby, sprzedawane bądź wykorzystane w następnych latach okresu rozliczeniowego, należy przyjąć, iż prawo do emisji ma charakter zbywalnego prawa majątkowego na dobrach niematerialnych, niebędącego równocześnie papierem wartościowym⁵⁸.

W świetle obowiązujących przepisów obrót uprawnieniami do emisji dopuszczalny jest (w odróżnieniu od handlu świadectwami pochodzenia energii) również poza rynkiem giełdowym. Transakcje kupna lub sprzedaży uprawnień mogą być zatem realizowane przy wykorzystaniu giełdy towarowej⁵⁹, bądź poprzez zlecenia brokerskie czy zawieranie bezpośrednich umów bilateralnych pomiędzy zainteresowanymi przedsiębiorstwami⁶⁰. Ustawodawca *expressis verbis* wskazał, iż – o ile ustawa nie zawiera swoistych rozwiązań – do sprzedaży uprawnień do emisji należy stosować przepisy KC (art. 26 ust. 4 UHUE). W głównej mierze nakaz ten znajduje zastosowanie w odniesieniu do kontraktów handlu uprawnieniami. W cywilistycznym ujęciu zakwalifikować je należy jako czynności prawne konsensualne i odpłatne, w ramach których celem prawnym przysporzenia jednej ze stron jest uzyskanie określonego świadczenia drugiej strony⁶¹. Uwzględniając charakter dobra prawnego jakim jest środowisko oraz fakt, iż wskazane umowy mają na celu realizację zadań związanych z redukcją emisji poprzez handel uprawnieniami, kontrakty te zaliczyć należy do kategorii umów nienazwanych. Dodatkowo, dopuszczalność zawarcia takich umów jedynie pomiędzy uprawnionymi podmiotami, uprawnia do stwierdzenia, iż są to umowy dwustronnie podmiotowo kwalifikowane⁶². Należy także zwrócić uwagę na specyfikę umów sprzedaży uprawnień do emisji m.in. poprzez konieczność zgłoszenia ich w ciągu 3 dni od dnia zawarcia do Krajowego Rejestru Uprawnień pod rygorem nieważności (art. 27 UHUE). Co ważne, pomimo typowo cywilnego charakteru kontraktów sprzedaży uprawnień do emisji, część

⁵⁸ Zob. I. Bednarz, M. Zwyrtak, *Handel emisjami CO₂ – aspekty podatkowe*, Przegląd Podatkowy 2007, nr 9, s. 30-31.

⁵⁹ Na terenie Polski jedyną giełdą towarową posiadającą koncesję na obrót uprawnieniami do emisji CO₂ jest TGE.

⁶⁰ Zob. M. Stańczyk, W. Piwowarczyk, *Elektrociepłownia Lublin-Wrotków wobec systemu handlu uprawnieniami do emisji dwutlenku węgla*, Rynek Energii 2006, nr 4, s. 16-17.

⁶¹ E. K. Czech, *Realizacja polityki ekologicznej a funkcjonowanie umów cywilnoprawnych będących podstawą wykonania mechanizmu Joint Implementation i handlu emisjami*, [w:] *Prywatyzacja zadań publicznych w ochronie środowiska*, red. R. Biskup, A. Haładyj, M. Rudnicki, Lublin 2004, s. 78.

⁶² Zgodnie z treścią art. 26 ust. 3 UHUE umowy sprzedaży uprawnień do emisji mogą być zawierane: w ramach systemu krajowego wyłącznie pomiędzy podmiotami prowadzącymi instalacje, którym przyznano uprawnienia do emisji, zaś w przypadku systemu wspólnotowego jedynie między osobami fizycznymi, osobami prawnymi lub jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi (w ramach Wspólnoty Europejskiej) bądź pomiędzy osobami fizycznymi, osobami prawnymi lub jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi z państw uprawnionych, które ratyfikowały Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu.

doktryny zauważa bardzo silny wpływ, jaki wywierają na nie regulacje prawnoadministracyjne. Odnaleźć można nawet tezę, iż w świetle obecnych regulacji prawnych handel emisjami funkcjonujący z wyłączeniem bezpośredniej ingerencji organów administracji publicznej (w formie udzielania, cofania bądź ograniczania pozwoleń na wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza) nie jest możliwy⁶³. Słuszna wydaje się zatem teza, zgodnie z którą wobec uzależnienia skutków zawartych kontraktów handlu emisjami od rozstrzygnięć właściwych organów należy przyjąć warunkowy charakter tychże kontraktów⁶⁴.

W warunkach stałego rozwoju i modernizacji gospodarki istotne znaczenie dla ochrony środowiska ma również problematyka urządzeń przesyłowych. Z istoty swej służą one zapewnieniu ciągłego zaopatrzenia społeczności lokalnych między innymi w energię elektryczną i ciepłą, co podyktowane jest koniecznością zaspokojenia zbiorowych potrzeb lokalnych wspólnot samorządowych⁶⁵. Rozwój inwestycji w OZE (i związana z tym ingerencja w środowisko wymuszona przez konieczność budowy nowych linii przesyłowych umożliwiających przyłączenie do sieci) oraz potrzeba modernizacji dotychczas użytkowanych urządzeń (celem niwelacji strat związanych z przesyłem) stwarzały w ostatnich latach szereg problemów. Związane to było z faktem, iż w czasach Polski Ludowej nierzadko urządzenia przesyłowe posiadane były na nieruchomościach nie stanowiących własności przedsiębiorstw przesyłowych. Na tle poprzednich regulacji prawnych, w związku z treścią zasady *superficies solo cedit* (art. 48 i 191 KC), stwarzało to oprócz problemu określenia charakteru prawnego także kłopot we wskazaniu podmiotu, któremu winno przysługiwać prawo własności takiego urządzenia. Opierając się na wspomnianej zasadzie należałoby stwierdzić, iż urządzenia te, trwale połączone z nieruchomością, winny jako części składowe nieruchomości stać się przedmiotem własności jej właściciela. Tak przyjęte rozumowanie praktycznie uniemożliwiłoby wykonywanie statutowej działalności przedsiębiorstw przesyłowych (np. wobec dostępu do poszczególnych elementów czy konieczności modernizacji infrastruktury sieciowej) z uwagi na to, że wyłącznie właściciel nieruchomości decydowałby o losie urządzeń⁶⁶. Sytuacja ta w bardzo krótkim czasie mogłaby doprowadzić do wystąpienia zakłóceń w prawidłowej pracy urządzeń sieciowych, a co za tym idzie do kłopotów z zapewnieniem ciągłości dostaw energii.

⁶³ M. Rudnicki, *Prawnofinansowe aspekty zadań publicznych jednostek samorządu terytorialnego związanych z ochroną środowiska*, Lublin 2005, s. 263.

⁶⁴ E. K. Czech, *Realizacja polityki ekologicznej a funkcjonowanie umów cywilnoprawnych...*, s. 78-79. Autorka stwierdza ponadto, iż umowa ta winna być zawierana pod warunkiem zawieszającym, będącym równocześnie warunkiem o charakterze mieszanym i dodatnim.

⁶⁵ Zob. M. Szewczyk, *Trudności w realizacji inwestycji sieciowych w energetyce*, [w:] *Prawo energetyczne wobec wyzwań liberalizacji*, red. M. Swora, M. Szewczyk, K. Ziemiński, Warszawa 2008, s. 40.

⁶⁶ Zob. G. Bieniek, *Urządzenia przesyłowe. Problematyka prawna*, Warszawa 2008, s. 9.

Wola rozwiązania tych problemów legła u podstaw nowelizacji przepisów prawa cywilnego⁶⁷ poprzez zmianę przepisu art. 49 KC oraz przywrócenie do systemu prawa regulacji w przedmiocie służebności przesyłu⁶⁸. Zgodnie z aktualnym brzmieniem art. 49 § 1 KC, urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania płynów, pary, gazu, energii elektrycznej oraz inne urządzenia podobne nie należą do części składowych nieruchomości, jeżeli wchodzi w skład przedsiębiorstwa. Istotą tego rozwiązania jest oderwanie prawa własności urządzeń przesyłowych od prawa własności nieruchomości, z którymi te urządzenia są w sposób trwały związane. Równocześnie ustawodawca w sposób jednoznaczny odniósł się do kwestii własności tych urządzeń, stanowiąc w art. 49 § 2 KC, iż osoba, która poniosła koszty budowy urządzeń i jest ich właścicielem, może żądać, aby przedsiębiorca, który przyłączył urządzenia do swojej sieci, nabył ich własność za odpowiednim wynagrodzeniem, chyba że w umowie strony postanowiły inaczej. Ponadto wskazał on, iż z żądaniem przeniesienia własności tych urządzeń może wystąpić także przedsiębiorca. Przy wykładni powyższych regulacji należy uwzględnić definicję pojęcia „urządzenie” zawarte w ustawach pozakodeksowych (takich jak UPE czy POŚ). Niezbędnym jest również przestrzeganie przepisów odnoszących się do szczegółowych wymagań dla tej kategorii urządzeń, ustanawianych zwłaszcza w kontekście ochrony środowiska⁶⁹.

Posługując się w stosunku do urządzeń przesyłowych określeniem „urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania” oraz „inne urządzenia podobne”, prawodawca określił w sposób zbiorczy i funkcjonalny krąg urządzeń, do których należy stosować omawiane przepisy. Tak przyjęte sformułowanie pozwoli w przyszłości uwzględnić w ramach znaczenia tego pojęcia również nowe urządzenia, które powstaną w wyniku rozwoju określonej technologii⁷⁰. Dzięki przyjętej technice legislacyjnej zaliczył do kategorii urządzeń przesyłowych tzw. instalacje zewnętrzne, rozgraniczając je od instalacji wewnętrznych⁷¹, nie służących doprowadzaniu lub odprowadzaniu, a jedynie zaopatrywaniu w energię poszczególnych obiektów budowlanych lub ich zespołów⁷². Zaznaczyć jednak należy, iż podstawowym warunkiem zastosowania art. 49 § 1 KC jest spełnienie wymagania, by

⁶⁷ Ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 116, poz. 731).

⁶⁸ Opartą na służebności gruntowej konstrukcję, zaspokajającą potrzeby gospodarcze przedsiębiorstw, przewidywał dekret z dnia 11 października 1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz.U. Nr 57, poz. 319, nieobow.).

⁶⁹ Dla przykładu zob. art. 76 POŚ czy przepisy zawarte w Dziale II Tytułu III POŚ.

⁷⁰ G. Bieniek, *Urządzenia przesyłowe...*, s. 12.

⁷¹ Urządzenia te jako części składowe nieruchomości stanowią wyłączną własność właściciela nieruchomości.

⁷² Por. M. Szewczyk, *Trudności w realizacji inwestycji sieciowych...*, s. 35-36. Instalacje te połączone są za pomocą przyłącza, które jako urządzenie w rozumieniu art. 49 § 1 KC jest rzeczą ruchomą i przedmiotem odrębnej własności osoby, która poniosła koszty jego budowy.

urządzenie takie wchodziło w skład przedsiębiorstwa⁷³. Chodzi tutaj zatem o urządzenia stanowiące składnik przedsiębiorstwa w ujęciu przedmiotowym (art. 55¹ KC)⁷⁴. Tak przyjęte rozwiązanie uprawnia do stwierdzenia, iż urządzenia przesyłowe są samoistnymi rzeczami ruchomymi, a status ten uzyskują właśnie w momencie wypełnienia przesłanki „wejścia w skład przedsiębiorstwa”. Tracą one wówczas status części składowej nieruchomości i stają się rzeczami ruchomymi, pozostając jednym ze składników sieci jako zbioru rzeczy⁷⁵.

Nowelizacja przepisów KC rozwiązała również problem własności urządzeń przesyłowych. Na gruncie poprzednich regulacji⁷⁶, w celu rozwiązania tej kwestii, przyjęto iż urządzenia przyłącza i odcinki sieci, bez względu na to czyim kosztem zostały wykonane, stanowiły własność państwa (a od wejścia w życie ustawy o gospodarce energetycznej – podmiotu prowadzącego przedsiębiorstwo)⁷⁷. Obecne przepisy stanowią, iż podmiotem uprawnionym do dochodzenia roszczenia o nabycie własności urządzeń przesyłowych jest osoba, która poniosła koszty ich budowy i jest ich właścicielem. Konkretnie chodzi tu o wykazanie faktu poniesienia kosztów budowy urządzenia w momencie, gdy nie należy ono już do części składowych nieruchomości, gdyż wchodzi w skład przedsiębiorstwa zgodnie z art. 49 § 1 KC. W sytuacji bowiem, gdy po połączeniu urządzenia z siecią osoba przeniesie jego własność (jako rzeczy ruchomej) na rzecz osoby trzeciej, traci ona wówczas jej własność, mimo iż poniosła koszty budowy⁷⁸.

Ponadto, odnosząc się do praktycznej strony omawianej problematyki, należy zaznaczyć, iż przedsiębiorstwa przesyłowe mogą uzyskać tytuł prawny do nieruchomości, na

⁷³ Zob. D. Kokoszka, *Prawna problematyka urządzeń przesyłowych (art. 49 KC) na tle propozycji Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego*, Rejent 2007, nr 6, s. 104 i przytoczona tam uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 1991 r. (W 4/91, OTK 1991, z. 1, poz. 22).

⁷⁴ Z okoliczności konkretnej sprawy wynikać może, iż pojęcie urządzenia obejmuje również budynki i zamieszczone w nich mechanizmy oraz przyrządy, tworzące razem jedną całość. Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2004 r. (II CK 359/03, LexPolonica nr 389555).

⁷⁵ G. Bieniek, *Jeszcze w sprawie statusu prawnego urządzeń przesyłowych*, Monitor Prawniczy 2008, Nr 20, s. 1073.

⁷⁶ Zob. zarządzenie Ministra Górnictwa i Energetyki z dnia 24 sierpnia 1964 r. w sprawie zasad przyłączania do wspólnej sieci urządzeń do wytwarzania, przetwarzania, przesyłania, rozdzielania i odbioru energii elektrycznej i ciepłej oraz paliw gazowych (M.P. Nr 62, poz. 286, nieobow.), a następnie przepisy ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o gospodarce energetycznej (Dz.U. Nr 21, poz. 96, nieobow.).

⁷⁷ Negację takiego rozwiązania przeprowadził Sąd Najwyższy w uchwale 7 sędziów z dnia 8 marca 2006 r. (III CZP 105/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 159). Problem ten rozwinął K. Zawada, *Roszczenia o przeniesienie własności urządzeń przesyłowych, służebność przesyłu oraz zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę w świetle projektowanej nowelizacji Kodeksu cywilnego*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2007, z. 3, s. 841-842.

⁷⁸ W tej sytuacji podmiotem uprawnionym z art. 49 § 2 KC będzie nabywca urządzenia, gdyż uiszczona cena nabycia stanowi podstawę do uznania poniesienia kosztów budowy urządzenia. Tak G. Bieniek, *Urządzenia przesyłowe...*, s. 46-47.

których posadowione zostały urządzenia przesyłowe, na szereg sposobów⁷⁹. Wśród nich wyróżnić należy wspomnianą uprzednio instytucję służebności przesyłu. Zgodnie z jej ustawową definicją zawartą w art. 305¹ KC, nieruchomości można obciążyć na rzecz przedsiębiorcy, który zamierza wybudować lub którego własność stanowią urządzenia, o których mowa w art. 49 § 1, prawem polegającym na tym, że przedsiębiorca może korzystać w oznaczonym zakresie z nieruchomości obciążonej, zgodnie z przeznaczeniem tych urządzeń. Jak to zostało już wcześniej zasygnalizowane, służebność przesyłu stanowi swoistą „odmianę” służebności gruntowej, co potwierdził ustawodawca uwzględniając w przepisach kodeksowych zapis, iż do służebności przesyłu stosuje się odpowiednio przepisy o służebnościach gruntowych (art. 305⁴ KC). Podmiotem uprawnionym do służebności przesyłu jako ograniczonego prawa rzeczowego, jest przedsiębiorca w rozumieniu art. 43¹ KC. Przyjęcie takiego rozwiązania ma znaczenie w tym sensie, iż zgodnie z art. 55² KC czynność prawna mająca za przedmiot przedsiębiorstwo obejmuje wszystko, co wchodzi w skład przedsiębiorstwa, o ile co innego nie wynika z treści czynności prawnej lub przepisów szczególnych. Do tego przepisu odnosi się art. 305³ § 1 KC, w myśl którego służebność przesyłu przechodzi na nabywcę przedsiębiorstwa lub na nabywcę urządzeń przesyłowych w rozumieniu art. 49 § 1 KC (co potwierdza, że jest ona prawem akcesoryjnym)⁸⁰. Zgodnie z wykładnią przepisów, służebność przesyłu może być ustanowiona w formie umowy między właścicielem nieruchomości a przedsiębiorcą (zgodnie z art. 245 § 2 KC dla oświadczenia właściciela nieruchomości wymagana jest forma aktu notarialnego) bądź – jeżeli właściciel odmawia ustanowienia służebności w drodze umownej, a jest ona niezbędna do właściwego korzystania z urządzeń – w drodze postanowienia sądowego (w postępowaniu nieprocesowym), wydanego za odpowiednim wynagrodzeniem, na wniosek jednej ze stron (art. 305² § 1 i 2 KC). Ustawodawca wskazał ponadto, iż służebność przesyłu wygasa najpóźniej wraz z zakończeniem likwidacji przedsiębiorstwa (art. 305³ § 2 KC).

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, iż polityka ochrony środowiska na gruncie prawa energetycznego odgrywa niewątpliwie istotną rolę w poprawie stanu środowiska. Z punktu widzenia zarówno powstrzymania zmian klimatu, jak i zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego w Europie doniosły charakter mają zwłaszcza forsowane przez Unię Europejską instrumenty rozwoju OZE oraz przyjęte metody ograniczania emisji zanieczyszczeń. Warto ponadto wyeksponować (i uznać za słuszną)

⁷⁹ Wskazać tu można chociażby ustanowienie prawa wieczystego użytkowania, ustanowienie użytkowania cywilnoprawnego czy zawarcie umowy najmu. Problematykę tą szczegółowo omawia G. Bieniek, *Urządzenia przesyłowe...*, s. 50-84

⁸⁰ G. Bieniek, *Urządzenia przesyłowe...*, s. 57.

metodę legislacji przyjętą przez prawodawcę, który na gruncie tak ważnego dla gospodarki kraju sektora energetycznego, w zależności od wyznaczonego celu, którego spełnieniu mają służyć poszczególne regulacje, dla zwiększenia skuteczności rozwiązań wykorzystał zarówno instytucje z zakresu prawa administracyjnego, jak i prawa cywilnego. Idąc dalej, można pokusić się o stwierdzenie, iż na gruncie energetyki następuje – oczywiście z zachowaniem odpowiedniej równowagi – powolna „prywatyzacja prawa publicznego”, u podstaw której odnaleźć można wolę uwzględnienia ochrony wolności jednostki, wolności gospodarczej czy adaptacyjności przepisów wobec zmieniających się warunków funkcjonowania społeczeństwa i nowych standardów gospodarowania. Dokonując natomiast oceny przyjętych w ostatnich latach (a omówionych w niniejszym opracowaniu w niezbędnym dla przedstawienia ich istoty zakresie) instrumentów prawnych wspomagających wypełnianie określonych wyżej celów, można stwierdzić, iż pomimo błędów, których nie ustrzegł się ustawodawca⁸¹, przyjęte rozwiązania stwarzają szansę zarówno dla rozwoju gospodarki, jak i równoczesnej poprawy stanu środowiska.

⁸¹ W odniesieniu do poszczególnych instytucji część doktryny wskazała już na podstawowe problemy, które winny być rozstrzygnięte przez prawodawcę. Dla przykładu zob. postulaty *de lege lata* i *de lege ferenda* wskazane przez A. Pocheć, *Handel uprawnieniami do emisji jako instrument ochrony środowiska*, Biuletyn URE 2007, nr 1 czy A. Pazda, *Służebność przesyłu. Braki nowej regulacji prawnej*, Energia Elektryczna 2008, nr 12.